

TILSHUNOSLIKDA PARTONIM TADQIQI

Rahmonova Surayyo Ne'matovna

Boysun tumani Maktabgacha va maktab
ta'limi bo'limi xodimi

Surayyorahmonova80@gmail.com.

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqot tilshunoslikda partonim tavsifi, ularning lingvistik xususiyatlarini o'rganishni maqsad qiladi. Unda partonimlarning turli sohalar kesimidagi turlari, ularning tilshunoslikdagi ahamiyati, partonimlarning so'z yasalishidagi o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: *partonim, meronim, sinonim, meronimik munosabatlar, semantik tartiblanish.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ПАРТОНИМА В ЛИНГВИСТИКЕ

Рахмонова Сурайё Нематовна

Сотрудница отдела дошкольного и школьного
образования Байсунского района

Surayyorahmonova80@gmail.com.

АННОТАЦИЯ

Целью данного исследования является изучение описания партонимов в лингвистике и их языковых особенностей. Раскрываются виды партонимов в разных областях, их значение в языкознании, роль партонимов в словообразовании.

Ключевые слова: *партоним, мероним, синоним, меронимические отношения, семантическая упорядоченность.*

STUDY OF PARTONYMS IN LINGUISTICS

Rahmonova Surayyo Nematovna

Boysun district pre-school and school
education department employee

Surayyorahmonova80@gmail.com.

ABSTRACT

This study aims to study the description of paronyms in linguistics and their linguistic features. It reveals the types of paronyms in different fields, their importance in linguistics, the role of paronyms in word formation.

Key words: *partonym, meronym, synonym, meronymic relations, semantic ordering.*

KIRISH

Partonim – biror buyumning bir qismini bildiruvchi soʻz. Boshqacha aytganda, partonim bir butunning boʻlak yoki boʻlinmasini ifodalaydi. Partonim va uning oʻzak soʻzi oʻrtasidagi munosabat meronimga oʻxshash boʻlib, tilshunoslikdagi “qism-butun” munosabatini bildiradi.

Partonimlar turli kontekstlarda turlicha ifodalanadi.

Tana qismlari va organizmlar:

Qoʻl – tananing partonimi

Barg – daraxt soʻzining partonimi

Qanot – qush soʻzining partonimi

Geografik joylashuvlar:

Osiyo — Yerning partonimi

Kaliforniya Amerika Qoʻshma Shtatlarining partonimidir

Nil daryo tizimining partonimidir

Obyektlar va komponentlar:

Gʻildirak – avtomobil soʻzining partonimi

Klaviatura — kompyuterning partonimi

Bob- kitobning partonimidir

MUHOKAMA.

Obyektlar va ularning tarkibiy qismlari oʻrtasidagi munosabatlarni tasvirlash uchun partonimlar tilda keng qoʻllaniladi. Ular bizning obyektlar va ularning tuzilishi haqidagi tushunchamizni shakllantirishga yordam beradi va tafsilotlarni etkazishni osonlashtiradi.

Masalan, “Mashinaning gʻildiraklarini almashtirish kerak” jumlasida *gʻildiraklar* soʻzi *avtomobil* soʻzining partonimi boʻlib, u butunning bir qismi ekanligini bildiradi.

Partonimlarning lingvistik xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Morfologik tuzilish - Partonimlar koʻpincha qoʻshimcha yoki birikma orqali butun shaxs nomidan kelib chiqadi. Misol uchun, ingliz tilida “barg”, “daraxt” ning partonimidir.

Semantik munosabatlar - ular oʻzlarining ildiz soʻzlari bilan qisman (meronomik) munosabatni saqlab turadilar. Masalan, “gʻildirak”, “mashina” soʻzining partonimidir.

Leksik ierarxiya - Partonimlar ierarxik tuzilishda ishlaydi, bunda “butun” (holonim) bir nechta "qismlarni" (partonimlar) o‘z ichiga oladi. Masalan, “barmoq” “qo‘l” so‘zining, “qo‘l” esa “tana”ning partonimidir.

Sintaktik xatti-harakatlar - ular ko‘pincha egalik konstruktsiyalarida belgili (masalan, "avtomobilning dvigateli") va belgisiz (masalan, “kitob sahifasi”) holatda qo‘llaniladi.

Tillararo o‘zgaruvchanlik - Turli tillarda partonimlarni shakllantirishning turli usullari mavjud. Ba’zi tillarda birikma shaklida qo‘llanilsa, boshqalarida qisman butun munosabatlarni ko‘rsatish uchun maxsus morfemalardan foydalanadi.

Kognitiv va pragmatik rollar - Partonimlar turkumlash va tavsiflashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Partonimlarning morfologik xususiyatlari ularning tilda qanday shakllangani va qanday ishlatilishiga bog‘liq. Ayrim olimlarning fikriga qarshi o‘laroq partonim - meronimga o‘xshab butunning bir qismini bildiruvchi so‘z

Partonimlarning asosiy morfologik belgilari quyidagilardan iborat:

1. Affiksatsiya. Partonimlar asosiy so‘zdan (odatda butun shaxsdan) prefiks yoki qo‘shimchalar yordamida hosil bo‘ladi.

Misol:

Qo‘l → Qo‘llanma (qo‘l kitobning bir qismi sifatida)

Barg → Varaqa (barg kichik qism sifatida)

2. Murakkab shakllanish

Ba’zi partonimlar qo‘shma so‘zlar ko‘rinishida namoyon bo‘ladi, bunda uning bir qismi butunga, ikkinchisi esa qismga tegishli bo‘ladi.

Misol:

Bosh suyagi (bosh-butunga, suyak-qismga tegishli so‘z)

3. Fleksion morfologiya

Partonimlar son (ko‘plik) va egalik shakllariga ko‘ra shaklni o‘zgartirishi mumkin.

Misol: tish → tishlar, filial → filiallar

4. Semantik shakllanish va kontekstual morfologiya

Ba’zi so‘zlar morfologik o‘zgarish emas, balki kontekstual qo‘llanish orqali partonimik ma’noga ega bo‘ladi.

Misol: Yurak (inson organi ma’nosini bildiradi, lekin “shaharning yuragi” da u markaziy qismga ishora qiladi)

Ularning sintaktik xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

Ot-ism munosabatlari - Partonimlar odatda boshqa otning pastki komponentini ko‘rsatadigan otlardir (masalan, g‘ildirak avtomobilning partonimidir).

Egalik konstruktsiyalari - ular ko‘pincha egalik tuzilmalarida paydo bo‘ladi:

Avtomobil dvigateli (egalik shakli-i)

Meronomik konstruksiyalar - Partonimlar ko‘pincha meronomik (qism-butun) iboralarda paydo bo‘ladi: daraxtning bir novdasi, gul ustidagi gulbarg

Sintaktik qaramlik - Partonimlar ko‘pincha o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatish uchun o‘zgartiruvchi yoki old iboralarga tayanadi:

Qo‘lidagi barmoq (prepozitsiyali ibora)

Uning qo‘lining barmoqlari (ega)

Sifat o‘zgartiruvchilar - Ba’zida sifatlar qisman butun munosabatlarni ko‘rsatishi mumkin: yurak mushaklari (yurak mushaklari), yuz terisi (yuzdagi teri).

XULOSA

Partonimlar meronimlar kabi o‘ziga xos lingvistik xususiyatga ega bo‘lib, u meronimlardagi grammatik, morfologik, sintaktik xususiyatlarni takrorlaydi. Partonimlarning egalik konstruksiyalari 3-shaxs birlikdagi “i” qo‘shimchasi orqali namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR

1. Saparova Mohira Fayzullayevna. Tezaurus lug‘atlarining tarjima sohasida tutgan o‘rni. Maqola. Innovations in technology and science education. Volume 2. Issue 8.
2. Mitra Bokaei Hosseini, Sudarshan Wadkar, Travis D.Breaux, Jianwei Niu. Lexical similarity of information type hypernyms, meronyms and synonyms in privacy policies. Article.
3. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики: учебное пособие для студентов, аспирантов и преподавателей лингвистических дисциплин в школах, лицеях, колледжах и вузах. СПб.: Научный центр проблем диалога, 1996. 760 стр.
4. Бегматов Э.Нематов Х, Расулов Р. Лексик микросистема ва унинг тадқиқ методикаси.// Ўзбек тили ва адабиёти. 1989 йил. 6-сон. –Б.35-40.
5. Собиров А.Ўзбек тилининг лексик сатҳини системалар системаси тамойили асосида тадқиқ этиш.-Тошкент: Маънавият, 2004. –б-142.
6. S.N.Rahmonova. O`zbek tilining izohli lug`atlarida meronim (partonim)ning genetik-etimologik tasnifi. Maqola. Ilm sarchashmalari. 2024 yil. 9-son. b.171-173